

THOMAS MANN ÉLETE ÉS MŰVE

EBERHARD HILSCHER TANULMÁNYA

E. Hilscher Thomas Mann-monográfiájának magyar nyelvű kiadását csak akkor tudjuk jelentőségéhez méltóan értékelni, ha figyelembe vesszük, hogy ez ideig egyetlen számottevő és modern marxista monográfia sem létezett Thomas Mann-ról magyar nyelven. Hilscher éppen azt a hibát küszöböli ki, melyet marxista elődei eddig elkövettek: munkájában nagy súlyt helyez a műalkotások művészi-esztétikai aspektusára, ugyanakkor mindvégig biztosítani tudja az egyes esztétikai jelenségek meggyőző marxista magyarázatát. A könyv azonban nemcsak a marxista irodalomtudomány különös figyelmére tarthat számot: átfogó, szintetizáló jellege ellenére új, tisztán szaktudományos részeredményeket is tartalmaz, sőt sok szempontból forrásmunkának is használható.

A műalkotás esztétikai aspektusának alapos vizsgálata különösen jelentős olyan író esetében, mint Thomas Mann, aki a napi politikai események iránti intenzív érdeklődése ellenére az egyetlen — Doktor Faustus — kivételével minden művében tudatosan törekedett arra, hogy a napi aktualitásoktól függetlenül magát, és társadalmi-politikai mondanivalóját magas művészi fokon esztétikai síkra transzformálja. Hilscher ezt a transzformációs folyamatot követi nyomon, általában sikerrel. Elemzéseiben műértői érzékenység és rendkívüli tényismeret nyilvánul meg. Nemcsak a Th. Mann-életrajzot és levelezést ismeri kiválóan, hanem maga is személyes kapcsolatban állt az íróval. Megtudjuk, hogy egyetemista kora óta, éveken át levelezett Th. Mann-nal, aki általában egyetértően és igen elismerően nyilatkozott dolgozatairól.

Az íróhoz fűződő személyes kapcsolatok sok pozitívum mellett többször módszertanilag kifogásolható lépésre csábították a szerzőt: több matematikus részlet interpretációjánál döntő bizonyítékként használja az író önértelmezéseit, ahelyett, hogy ezeket csupán heurisztikus fikciónak fogadva el, magából a műből igyekezne hermeneutikailag is meggyőzővé tenni az értelmezéseket. Általában: a monográfiának értékei mellett hibája, hogy sokszor már-már öncélúan túlteng benne a források utáni bogarásztatás, és az ebből származó álproblémákon való töprenkedés. Ez különösen a József-regény elemzésénél mutatkozik meg, ahol az interpretáció szempontjából sok lényegtelen adatot közöl az egyiptomi dinasztiákról. Bár a regénybeli és a történeti Ehnaton közötti különbség megmutatása igen jól megvilágítja a fáraó regénybeli funkcióját, mindezt ki lehetett volna mutatni tisztán interpretációs alapon is, és ezáltal a könyv módszer szempontjából sokkal egységesebb lett volna. A Kiválasztott elemzésénél szerencsére nem ragadta el a szerzőt a csábító lehetőség, hogy a művet a Gregorius-legenda variánsaival vesse össze interpretációs céllal, ez azonban annak köszönhető, hogy a szerző jól ismeri Th. Mann-nak azon nyilatkozatát is, miszerint a latin és francia változatokat nem ismeri, nem pedig elvi álláspontjának.

Végül fel kell hívunk a figyelmet a monográfiának egy kevésbé észrevehető, de annál nagyobb értékére: Hilscher a tartalom-forma egység elvének alapján állva néhány észrevételt tesz a manni epika szimbólumainak és a szimbólumok által hordozott értékeknek dialektikus, kétértékű jellegére vonatkozóan. Eme észrevételek elszórtan és alkalmyszerűen jelentkeznek, többnyire metaforikus megfogalmazásban (pl. „A szellem és élet pólusai közötti hálózatban tehát váltoóaram kering” 42. l.). A Kiválasztott elemzésénél azonban — mely regénynek pedig alapstruktúráját jelenti a képek dialektikus „fejlődésfolyamata” — nem használja fel helyes meglátásait. Ily módon Hilscher megpillantotta azt az elvet, melynek alapján a manni életmű — véleményünk szerint — egységesen végiginterpretálható és lényegi képi összefüggéseiben leírható, az elv rendszeres felhasználásának gondolatáig azonban nem jutott el. Hilschernek mindez nem róható fel hibaként, mert a Mann-filológia általában is csak rendszertelenül, ad hoc foglalkozott ezzel a kérdéssel. Mindenesetre szórványos megállapításai is bátorítónak hathatnak egy ilyen irányú, átfogó vizsgálat megkezdéséhez.

Hilscher könyvének nagy érdemként kell kiemelnünk, hogy a legkülönbözőbb olvasórétegek igényeit tudja kielégíteni: a szakemberek és az olvasók számára egyaránt hasznos, értékes és érdekes munka. Egyetemi hallgatók számára is kiválóan alkalmas segédkönyv a világirodalom tanulmányozásához. A fordításba néhány apróbb hiba csúszott, melyek azonban nem okoznak értelemzavart. (Kossuth Könyvkiadó 1966.)

BONYHAI GÁBOR